

2. Sanskrit epen en Purāṇa's

Het *Mahābhārata* (MBh) en *Rāmāyaṇa* (RY) waren bij de eerste Sanskrit werken die de interesse opwekten bij functionarissen van de East India Company and in de jonge discipline Indologie (vanaf de 18e eeuw). Deze zagen er parallellen in met de twee klassieke Europese (Griekse) epen van Homeros (8e eeuw VOT), de *Ilias* en de *Odyssee*. De filologische studie van het MBh en het RY in Zuid-Azië ving reeds aan in ca. de dertiende eeuw, toen de eerste commentaren op de werken werden geschreven. De parallellen die de eerste Westerse onderzoekers met de werken van Homeros meenden te onderscheiden, blijken in realiteit soms ver te zoeken. In de eerste plaats worden het MBh en RY niet toegeschreven aan eenzelfde auteur. Bovendien worden ze in Zuid-Azië doorgaans tot verschillende literaire categorieën gerekend (zie verder). Daarnaast is er een scherp verschil in de receptie van beide epen: het RY is zeer geliefd, terwijl het MBh door zijn thematiek soms als ongeluksbrenger wordt beschouwd. Niettemin zijn er enkele gelijkenissen tussen de twee werken. Ten eerste neemt men aan dat ze terug gaan op verloren gegane Vedische *ākhyāna* hymnen, waarin barden (*sūta*'s) de daden van helden en koningen bezongen. Hoewel ze allebei toegeschreven worden aan één auteur, kenden ze in werkelijkheid een ontstaansgeschiedenis van meerdere eeuwen en werden ze aanvankelijk mondeling overgeleverd, waarbij deze barden de vrijheid hadden om verzen en soms hele episodes toe te voegen en anderen weg te laten. In beide werken staat een grote oorlog centraal, hoewel vanuit verschillende morele invalshoek, en beiden behandelen ze de geschiedenis van twee legendarische koninklijke dynastieën.

De verhalen en personages uit beide epen leven nog zeer sterk in Zuid-Azië en doordringen het culturele, sociale en politieke leven. Daarom kan hun belang niet onderschat worden.

2.1. *Mahābhārata*

Literatuur :

Uitgave

Khadilkar, A. *The Mahābhārata with Nīlakaṇṭha's commentary* (8 vols.). Bombay, 1862-3

Kinjawadekar, R.C.S. (ed.) *The Mahābhāratam with the Bharata Bhawadeepa Commentary of Nīlakaṇṭha* (7 vols.). Poona, 1926-36

Sukthankar, Vishnu S. et. al. *The Mahabharata: for the first time critically edited* (19 vols.). Poona, 1933-36

Vertaling

Van Buitenen, J. (ed.) *The Mahābhārata* (Boek 1-5, 3 vols.). Chicago, 1973-78.

Clay Sanskrit Library: individuele volumes (www.claysanskritlibrary.org)

Studies

Brockington, J. *The Sanskrit Epics*. Leiden, 1998

Hopkins, E.W. *The Great Epic of India*. New York, 1901

Oldenberg, H. *Das Mahabharata*. Goettingen, 1922

Sharma, A. (ed.). *Essays on the Mahabharata*. Leiden, 1991

Het *Mahābhārata* (MBh), lett. "de grote [strijd] van de afstammelingen van Bharata", is met zijn 75000 verzen (100000 volgens de traditie), verdeeld over 18 boeken (*parvan*), waarschijnlijk het langste gedicht ter wereld. De kern van het verhaal draait rond de oorlog

tussen twee clans binnen dezelfde familie, de Pāṇḍava's en de Kaurava's. Het is echter een encyclopedisch werk dat beweert alle kennis op aarde te bevatten.¹

Het MBh wordt in de Zuid-Aziatische literaire traditie gerekend onder de categorie van *itihāsa* (*iti hā āsa*, lett. "zo was het inderdaad"), te vertalen als "kroniek" of "geschiedenis".

Het MBh wordt toegeschreven aan Vyāsa ("hij die ordent", > *vi-as.*), die in het verhaal figureert als de grootvader van de helden. Vyāsa wordt tevens beschouwd als de traditionele compiler van de Vedische *saṃhitā*'s en de *Purāṇa*'s. De historiciteit van Vyāsa is zeer te betwijfelen.

De vertelling is derdehands: het werk wordt in de mond gelegd van de bard Ugrasravas bij het offer van Śaunaka in het Naimiṣa woud. Ugrasravas heeft zopas het slangenoffer van Janamejaya, de achterkleinzoon van Arjuna, bijgewoond, waar Vaiśampāyana de verhalen van het MBh vertelde, zoals hij ze had gehoord van zijn *guru*, Vyāsa. Deze inbedding van het verhaal in een raamverhaal heeft het MBh gemeenschappelijk met het RY, de *Purāṇa*'s en het corpus van verhalende literatuur in Zuid-Azië. Het MBh was wellicht het eerste werk met deze inbeddende structuur.

Het raamverhaal waarin een offer in het woud wordt beschreven, wijst op een ritualistisch Vedische setting. In latere Vedische literatuur wordt *itihāsa*, en meer specifiek het MBh genoemd als "vijfde Veda". Dit onderlijnt het prestige van het MBh en tevens de continuïteit van de Vedische en epische literatuur en cultuur.

Synopsis

Het *Ādiparvan*, "boek van het begin", kondigt het grote verhaal aan, maar pas na 50 hoofdstukken (*adhyāya*) over andere zaken, wordt de voorgeschiedenis van de Pāṇḍava's en de Kaurava's verteld. De geboorte van Bharata, de mythische voorouder van de Kuru's en zoon van Śakuntalā en Duṣyanta, wordt verteld. De vaders van de twee clans, Pāṇḍu en Dhṛtarāṣṭra, waren broers en werden grootgebracht door hun oom Bhīṣma, zoon van Śaṃtanu. De blinde Dhṛtarāṣṭra trouwt met Gāndhārī, die hem honderd zonen schenkt, de Kaurava's. Pāṇḍu huwt twee vrouwen, Kuntī en Mādrī, maar was vervloekt te sterven bij seksuele gemeenschap. Kuntī kan beroep doen op een wens om verschillende goden te aanroepen om bij haar kinderen te verwekken: Yudhiṣṭhira bij Dharma, Bhīma bij Vāyu en Arjuna bij Indra. Ze geeft de wens door aan Mādrī die een tweeling, Nakula en Sahadeva, van de Aśvins baart. Pāṇḍu laat zich verleiden door Mādrī en sterft. Mādrī werpt zich in zijn crematievuur en Kuntī blijft alleen achter om de vijf zonen groot te brengen. Dhṛtarāṣṭra werd door zijn blindheid onbekwaam geacht voor het koningschap en had de troon afgestaan aan zijn jongere broer Pāṇḍu. Bij diens dood neemt Dhṛtarāṣṭra het regentschap op zich tot Yudhiṣṭhira oud genoeg zou zijn om de troon te bestijgen. De zonen van Pāṇḍu en Dhṛtarāṣṭra, de Pāṇḍava's en de Kaurava's, groeien samen op aan het hof van Hāstīnapura waar zij ingewijd worden in de wapenkunde door hun oom, Droṇa. De Kaurava's zijn echter jaloers op neven en beramen een aanslag op hun leven door het huis waarin zij met hun moeder verblijven in brand te steken. De Pāṇḍava's weten heimelijk te ontsnappen via een onderaardse gang. Later nemen zij deel aan een wedstrijd voor de hand van Draupadī, dochter van Drupada. Arjuna wint de wedstrijd met zijn boogkunst en de vijf broers trouwen met haar. De Pāṇḍava's keren terug naar Hāstīnapura en Dhṛtarāṣṭra schenkt hen het Khāṇḍava gebied, waar zij een hoofdstad, Indraprastha, stichten. Hiermee is de kwestie van de troonsopvolging uitgesteld. In deze periode huwt Arjuna met Kṛṣṇa's zus, Subhadrā, en brandt hij met Kṛṣṇa het Khāṇḍava woud plat.

Het *Sabhāparvan*, "boek van de vergadering", vat aan met beschrijvingen van jaren van militaire campagnes van de Pāṇḍavas in de vier windrichtingen om voor Yudhiṣṭhira de

¹ 1.56.33cd & 18.5.38 cd: "Wat men hier vindt, vindt men elders. Maar dat wat hier niet aanwezig is, bestaat nergens anders."

positie van Universele Monarch te verzekeren. In Indraprastha wordt een prachtig paleis opgericht, waar de Pāṇḍavas een offer vieren ter gelegenheid van hun overwinningen en de dood van Jarāsaṁdha van Magadha. De Kaurava's beneden reeds de groeiende macht van de Pāṇḍava's en het zien van de pracht van het offer doet Duryodhana's jaloezheid ontbranden. Zijn oom, Śakuni, zet hem aan om Yudhiṣṭhira, van wie bekend was dat hij een zwak had voor het gokken, uit te dagen tot een dobbelspel. In het al dan niet vervalste spel verliest Yudhiṣṭhira al zijn rijkdom, dan zijn broers, en tenslotte ook zichzelf. Hierna zet hij Draupadī in en verliest ook haar. De menstruerende Draupadī wordt beledigd door de Kaurava Duḥśāsana, die haar de vergaderzaal in sleurt. Hij poogt haar te ontdoen van haar kledij voor het oog van iedereen, maar om miraculeuze wijze faalt hij hierin. Dhṛtarāṣṭra komt tussen om Draupadī en haar echtgenoten hun vrijheid te schenken. Yudhiṣṭhira wordt echter nogmaals uitgedaagd tot een spel met als inzet een periode van ballingschap tegen de teruggave van alles wat hij heeft verloren. Yudhiṣṭhira verliest en de broers bereiden zich diep bedroefd voor op twaalf jaar ballingschap in het woud en een dertiende incognito.

De eerste twaalf jaren van de ballingschap worden beschreven in de *Āraṇyakaparvan*, "boek van het woud". Het is een zeer heterogeen boek vol mythen, legenden, verhalen, instructies, etc. verteld ter verstrooiing voor het saaie leven in het woud: het verhaal van Sāvitrī, van Nala en Damayantī, het verhaal van het *Rāmāyaṇa* (*Rāmopākhyāna*), het verhaal van Arjuna's tocht naar de Himālaya en zijn ontmoeting met Śiva, vermomd als Kirāṭa. Verder bevat dit boek een beschrijving van de reizen van de vier overige broers naar allerlei pelgrimsoorden, tijdens Arjuna's verblijf in Indra's hemel.

De vijf broers beslissen uiteindelijk om hun laatste jaar in ballingschap door te brengen aan het hof van Virāṭa, koning van de Matsya, beschreven in de *Virāṭaparvan*, "boek van Virāṭa". De Pāṇḍava's en Draupadī bieden zich aan als dienaars aan het hof waar zij zonder veel commotie de rest van het jaar leven. Op het einde dreigt hun vermomming ontdekt te worden, wanneer Draupadī wordt aangerand Kīcaka, die vervolgens de dood vindt door de hand van Bhīma, en wanneer de Kaurava's een inval doen in het territorium van de Matsya's. Na het dertiende jaar maken de Pāṇḍava's zich bekend aan Virāṭa, die zijn dochter Uttarā aan Arjuna's zoon Abhimanyu schenkt.

In het *Udyogaparvan*, "boek van de inspanningen", beschrijft de vergeefse pogingen van verschillende gezantschappen tot een geweldloze oplossing voor de Pāṇḍavas' eis voor de teruggave van hun koninkrijk. Beide partijen verzamelen bondgenoten rond zich. Kṛṣṇa sluit zich aan bij de Pāṇḍava's, maar wil zelf niet vechten, terwijl zijn leger de Kaurava's vervoegt. Bhīṣma, Droṇa en Karṇa scharen zich eveneens achter Duryodhana, de eerste twee vanuit een gevoel van verplichting, de derde vanuit vriendschap. Kṛṣṇa onderneemt een ultieme poging tot verzoening, maar faalt. Beide kanten kiezen hun legeraanvoerder: Bhīṣma voor de Kaurava's en Dhṛṣṭadyumna, Draupadī's broer, voor de Pāṇḍava's.

In het zesde boek, *Bhīṣmaparvan*, "boek van Bhīṣma", wordt beschreven hoe de wagenmenner Saṁjaya door een bovennatuurlijk gezichtsvermogen, geschonken door Vyāsa, aan Dhṛtarāṣṭra alle details van de strijd vertelt. Beide legers maken zich op voor de strijd. Arjuna wordt getroffen door twijfels en richt zich tot zijn wagenmenner, Kṛṣṇa, voor advies. Kṛṣṇa openbaart hem de *Bhagavadgītā*. Tijdens de eerste tien dagen voert Bhīṣma het leger van de Kaurava's aan. Het boek sluit af met een beschrijving van de gewonde Bhīṣma, liggend op een bed van pijlen.

De volgende drie boeken, *Droṇaparvan*, "boek van Droṇa", *Karṇaparvan*, "boek van Karṇa", en *Śalyaparvan*, "boek van Śalya", zijn genoemd naar de aanvoerders die achtereenvolgens het leger van de Kaurava's leiden. Het *Droṇaparvan* vertelt de heldhaftige dood van Arjuna's zoon, Abhimanyu, gevolgd door Arjuna's weerwraak leidend tot de dood van Jayadratha, de nachtelijke strijd van de veertiende en vijftiende dag, de dood van Ghaṭotkaca en de verraderlijke dood van Droṇa. In het *Karṇaparvan* worden de gevechten van de zestiende en zeventiende dag verteld, waaronder Bhīma's bloederige wraak op Duḥśāsana voor diens vernedering van Draupadī tijdens het dobbelspel, en Karṇa's dood door de hand van Arjuna. Het *Śalyaparvan* beschrijft de achttiende en laatste dag van de

strijd, waarbij Duryodhana eerst Aśvatthāman benadert om het Kaurava leger aan te voeren. Deze schuift echter Śalya naar voor, die al vlug gedood wordt door Yudhiṣṭhira. Hierop neemt Duryodhana zelf het bevel over het leger op zich. De Kaurava's ondergaan talloze tegenslagen en Duryodhana trekt zich tijdelijk terug in een meer, voor akkoord te gaan met een duel met knotsen met Bhīma. Na een lange gelijk opgaande strijd breekt Bhīma, op Kṛṣṇa's aansporen, Duryodhana's dij. Duryodhana valt stervend neer, terwijl hij Kṛṣṇa berispt om de valse tactieken die de Pāṇḍava's gebruikten op zijn aansporen. De Pāṇḍava's gaan naar Duryodhana's kamp en Yudhiṣṭhira stuurt Kṛṣṇa naar Hāstinapura om Gāndhārī te troosten.

In het tiende boek, *Sauptikaparvan*, "boek van de slapende strijders", wordt verteld hoe de drie overblijvende Kaurava's, Aśvatthāman en twee compagnons, tijdens een nachtelijke aanval alle krijgers in het kamp van de Pāṇḍava's uitmoorden, op de vijf broers en Kṛṣṇa na die zich in de hoofdstad bevinden. De drie Kaurava's beschrijven hun daden aan de stervende Duryodhana. Hier eindigt Saṃjaya's beschrijving aan Dhṛtarāṣṭra.

Het *Strīparvan*, "boek van de vrouwen", opent met de klaagzang van Dhṛtarāṣṭra en filosofische woorden van Vidura. Hierop bezoeken de Kaurava weduwes, met Gāndhārī op kop, het slagveld om de gesneuvelde krijgers te bejammeren. Ook Yudhiṣṭhira en de anderen arriveren. Vyāsa weet Gāndhārī's wens om de Pāṇḍava's te vervloeken af te wenden, maar zij stelt Kṛṣṇa verantwoordelijk voor de slachtingen en vervloekt hem in de plaats. Yudhiṣṭhira beveelt de lijken te verbranden en Dhṛtarāṣṭra en de anderen begeven zich naar de Gaṅgā de crematierituelen te volbrengen.

Hoewel de strijd voorbij is, gaat het epos verder met het twaalfde, langste boek, het *Śāntiparvan*, "boek van de vrede". Yudhiṣṭhira wordt gefeliciteerd met zijn overwinning, maar voelt hiervoor geen voldoening. Na zijn kroning gaat hij, op Vyāsa's advies, naar het slagveld om om raad te vragen aan Bhīṣma; die daar nog steeds stervende is op het bed van pijlen. Op verzoek van Kṛṣṇa geeft Bhīṣma in dit en het volgende boek, *Anuśāsanaparvan*, "boek van het onderricht", lange predikingen over ethiek en filosofie als antwoord op Yudhiṣṭhira's vragen. Deze boeken zijn van bijzondere betekenis voor een begrip van de ontwikkeling van het Hindoeïsme, maar hebben weinig betrekking op het epos zelf.

De kern van het verhaal wordt hervat in het veertiende boek, *Āśvamedhikaparvan*, "boek van het paardenoffer". Als boetedoening voor de zonden van zichzelf en zijn broers en als teken van zijn koningschap onderneemt Yudhiṣṭhira een paardenoffer. Dit boek bevat eveneens de *Anugītā*, zogenaamd een verkorte versie van de *Bhagavadgītā*, het verhaal van Uttānka en het relaas van hoe Parikṣit doodgeboren wordt en vervolgens tot leven wordt gewekt.

Het vijftiende boek, *Āśramavāsikaparvan*, "boek van het verblijf in de kluisenarij", beschrijft hoe Dhṛtarāṣṭra na vijftien jaar zich terugtrekt in het woud als een *vānaprastha* samen met Gāndhārī, Kuntī en Vidura. Nārada arriveert in Hāstinapura en beschrijft hoe Dhṛtarāṣṭra, Kuntī en Gāndhārī zijn omgekomen in een bosbrand. Dit en de volgende boeken bevatten tal van verhalen, waarvan sommige nauwelijks verband houden met de rest van het verhaal.

Het zestiende boek, *Mausalaparvan*, "boek van de knotsen", beschrijft de dood van Balarāma en Kṛṣṇa en de ondergang van de Andhakas' en de Vṛṣṇi's. Dit wordt op gang gebracht door een grap van Yādava's die Kṛṣṇa's zoon Sāmba vermommen als een zwangere vrouw en aan enkele bezoekende zieners vragen het geslacht van het kind te bepalen. Woest om de belediging zweren de zieners dat een knots (*musala*) de ondergang van de Yādava clan zal betekenen. De Yādava's vergruizen de knots en gooien het stof in de zee, van waar uit hij jaren later opnieuw verschijnt als zee gras dat de ruzieende Yādava's als wapens gebruiken na een uit de hand gelopen braspartij. Deze loopt uit op een totale slachtpartij. Kort daarop wordt Kṛṣṇa gedood door de pijl van een jager en zijn stad Dvārakā wordt opgeslokt de zee.

In het *Mahāprasthānikaparvan*, "boek van het grote vertrek", vernemen de Pāṇḍava's het lot van Kṛṣṇa en de Yādava's en besluiten zij de wereld te verzaken, na de kroning van Arjuna's kleinzoon als koning. Ze trekken eerst naar het Oosten en vervolgens naar de

Himālayas. Onderweg sterven ze één voor één, Draupadī, Sahadeva, Nakula, Arjuna en Bhīma.

Het *Svargārohaṇaparvan*, "boek van het ter hemel opstijgen", vertelt hoe Yudhiṣṭhira na talloze tests, waarbij hij o.a. weigert om de hond die hem vergezelt achter te laten, de hemel bereikt.

Aan het MBh is een *khila*, "appendix", toegevoegd, de negentiende *Harivaṃśa-parvan* of *Harivaṃśa-purāṇa* waarin het leven van Kṛṣṇa wordt verteld.

Volgens traditionele datering zou de grote strijd van Kurukṣetra hebben plaatsgevonden in 3102 VOT. Niettemin strookt deze datering niet met archeologische bevindingen. Als de strijd al berust op een historisch gegeven, vond deze waarschijnlijk plaats omstreeks de negende eeuw VOT. De vraag naar de datum en historiciteit van de feiten in het MBh lijkt echter tot op heden onoplosbaar.

Het MBh, als literair werk, heeft duidelijk mettertijd een aanzienlijke transformatie gekend. Vele onderzoekers beschouwen de datering en fasering door Hopkins (1901) als de meest betrouwbare, hoewel Hopkins zelf het hypothetische karakter van zijn bevindingen onderschrijft. Hopkins deelt de ontwikkeling in in vijf fasen:

1. ca. 400 VOT: Bhārata of Kuru ballades, gecombineerd tot één verhaal
2. 400 tot 200 VOT: het MBh verhaal met de Pāṇḍava's helden en legenden, gecomponeerd door Purāṇische dichters, met Kṛṣṇa as halfgod.
3. 200 VOT tot 100-200: herwerking van het epos met Kṛṣṇa als ultieme god, invoeging van didactische materiaal, Purāṇische verhalen en herhalingen van de avonturen.
4. 200 tot 400; inleiding tot het eerste boek, *Anuśāsana* gescheiden van *Śānti* en erkend als apart boek.
5. 400 +: verdere uitwijdingen

Brockington (1998) bespreekt de ontwikkeling van het MBh per boek, gezien de omvang en het encyclopedische karakter van het werk.

De taal van het MBh is niet het "standaard" Sanskrit van Pāṇinī, maar het epische Sanskrit, soms *kṣatriya* Sanskrit genoemd, naar het milieu waarin de epen zijn ontstaan.

Kenmerken hiervan zijn:

1. Laksheid in het toepassen van *sandhi* regels
2. Afwijkende verbale uitgangen (vb. pluralis voor dualis)
3. Afwijkende absolutiva (vb. *gṛhya*, *vimuktṅā*)
4. Uitwisselbaarheid *ātmanepada* en *parasmaipada*
5. Uitbreiding van thematische vervoeging
6. Afwijkingen in nominale morfologie (vb. *īs* voor nom. pl. i.p.v. *ayas*)

De stijl van het MBh is relatief eenvoudig, in vergelijking met de klassieke Sanskrit literatuur. De belangrijkste stijlfiguur is de vergelijking, waarbij wordt verwezen naar de Vedische goden (Indra, Yama), de natuur (zon, wolken, vuur) of elementen uit de materiële cultuur.

Een zeer typisch kenmerk van de Sanskrit epen is het gebruik van formulaire uitdrukkingen, stereotype *pādas*. Zulke herhalingen zijn kenmerkend vele epische tradities en houden mogelijk verband met de orale tradities waren epen vaak ontstaan. De belangrijkste voorbeelden zijn *pādas* bestaande uit een eigennaam met een epitheton (vb. *dharmarājo yudhiṣṭhiraḥ*), vaak gepaard gaande met alliteratie (vb. *bhīmo bhīmaparākramaḥ*).

De bekendste versie van het MBh, de zgn. "vulgate", is die vastgelegd in Vārāṇasī door Nīlakaṇṭha, een Mārāṭhī brahmin, in de tweede helft van de 17de eeuw. Deze wordt doorgaans geïdentificeerd met de Noordelijke Recensie. Nīlakaṇṭha schreef ook een omvangrijke commentaar. De eerste gedrukte versie van het MBh werd gepubliceerd in

Calcutta tussen 1834 en 1839. De langere Zuidelijke Recensie werd voor het eerste gepubliceerd in Kumbakonam tussen 1906 en 1910. Tussen 1927 en 1966 werd onder leiding van V. S. Sukhtankar de kritische editie gepubliceerd door het Bhandarkar Oriental Institute in Pune, op basis van 1259 manuscripten.

2.1.1. *Bhagavad-gītā*

Literatuur :

Edgerton, F. *The Bhagavad Gītā, translated and interpreted*. Cambridge, 1972

Johnson, W.F. *The Bhagavad Gītā*. Oxford, 1994

Van Buitenen, J.A.B. *The Bhagavad-Gītā, with commentary based on the original sources*. Chicago, 1981

De *Bhagavad-gītā* (BhG), lett. "het lied van de Heer", ook gekend als *Gītā*, een passage van ca. 700 verzen in boek 6, de *Bhīṣma-parvan*, van hoofdstuk 23 tot 40, is het beroemdste deel van het MBh. Het is een latere toevoeging tot de oudere kern, vermoedelijk daterend van de eerste eeuw. Op zichzelf in het één van de meest autoritaire teksten van het Vaiṣṇava Hindoeïsme, in het bijzonder Kṛṣṇa-bhakta's. De tekst wordt soms ook de *Gītōpaniṣad* genoemd, waarbij het de status van een Upaniṣad wordt toebedeeld. Ook inhoudelijk blijkt het zich op Upaniṣadische bronnen te hebben gebaseerd, hoewel hun doctrines hier in een theïstische context zijn geplaatst.

Synopsis

De BhG vangt aan op een bijzonder dramatisch ogenblik in het verhaal: de twee vijandige legers staan tegenover elkaar, en in de spanning vlak voor het losbarsten van de strijd, wordt Arjuna overvallen door twijfel bij het zien van zijn familieleden en leraars in het leger van de vijand. Hij besluit de wapens neer te leggen en niet te vechten, omdat hij er niet voor verantwoordelijk wil zijn dat zijn volk sowieso gedecimeerd zal worden, wie de strijd ook zou winnen. Hij vraagt zijn wagenmenner, Kṛṣṇa, om advies.

Hierop begint Kṛṣṇa met een uiteenzetting dat enkel het lichaam sterfelijk is, de *ātman* is immers eeuwig en onsterfelijk, en wordt telkens opnieuw geboren tot hij ontsnapt aan de cyclus van transmigratie. Daaruit volgt dat Arjuna zijn familieleden niet echt zal doden, enkel hun sterfelijke lichaam. Men hoeft dus niet om ze te rouwen.

Kṛṣṇa zet Arjuna aan om te handelen vanuit de juiste motivatie, en zich niet te laten leiden door een verlangen naar resultaten van zijn handelingen. Hij verklaart hoe de zelfdiscipline van Yoga, door zich te onthechten van zintuiglijke objecten, ascese en meditatie, de *ātman* kan bevrijden van verlangens en naar het besef kan leiden dat *ātman* en *brahman* één zijn (zie Upaniṣaden).

Kṛṣṇa transformeert verder het concept van het Vedische offer, waarbij hij elke plichtsgebonden daad die zonder gehechtheid wordt uitgevoerd, beschouwd als een offerdaad. Zulke daden en handelingen zonder gehechtheid moeten worden gesteld volgens de *sva-dharma*, lett. "eigen plicht", meer bepaald de morele code van je caste en stand in de maatschappij. De *sva-dharma* van Arjuna is die van de *kṣatriya*, de krijger, i.e. strijd leveren om de *dharma*, het recht, in de wereld te laten overheersen.

Vervolgens beschrijft Kṛṣṇa drie paden die naar de Verlossing leiden. Enerzijds is er het reeds beschreven pad van de daden zonder gehechtheid (*karma*). Ten tweede, en superieur aan het eerste, is er het pad van de devotie (*bhakti*) aan Kṛṣṇa zelf, die zichzelf hier openbaart als Hoogste God, een incarnatie van Viṣṇu. Kṛṣṇa schenkt de Verlossing aan al zijn volgelingen, wat hun sociale status ook moge zijn. Dit idee van devotie en liefde voor een god (*bhakti*) uit de BhG is een nieuwe ontwikkeling in de Indische religies, en zal in latere eeuwen

zeer dominant worden. Het derde pad naar de Verlossing, is dat van de kennis (*jñāna*), meer bepaald die van de Upaniṣaden² en van de vroege Saṃkhya filosofie.³

Tenslotte toont Kṛṣṇa zich in de gedaante van de cosmische Viśvarūpa, in wie Arjuna het hele universum waarneemt, waarin wezens onafgebroken geboren worden en sterven in het vuur van de tijd. Hij besluit dat de krijgers in het leger aan de overkant al sinds lang gedoemd zijn om te sterven, en dat Arjuna als *kṣatriya* enkel handelt als instrument van God en zo het onvermijdelijke helpt verwezenlijken. Arjuna wordt een volgeling (*bhakta*) van Kṛṣṇa en besluit de wapens op te nemen.

Het esoterische karakter van de BhG heeft geleid tot een groot corpus aan commentaren, die de tekst vaak tegenstrijdig interpreteerden. De oudste commentaar wordt traditioneel toegeschreven aan Śāṅkara (8e-9e eeuw), de stichter van de Vedānta filosofie. Eveneens een Vedāntist, Rāmānuja (11e eeuw) benadrukt in zijn commentaar dat discipline in devotie aan Kṛṣṇa het beste pad is naar de Verlossing.

De BhG was verder een belangrijke inspiratiebron voor de ideologen van het Indiase onafhankelijkheidsbeweging. Zo schreef M.K. Gandhi tijdens zijn verblijf in de gevangenis in 1929 een commentaar in Gujarati op de tekst.

2.1.2. *Harivaṃśa*

Literatuur :

Couture, A. *l'Enfance de Krishna*. Laval, 1991

Lorenz, E. *The Harivaṃśa: The Dynasty of Kṛṣṇa*. Oxford, 2007

Ruben, W. "The Kṛṣṇacarita in the Harivaṃśa and certain Purāṇa's", *Journal of the American Oriental Institute*, vol. 61, nr. 3, 1941, pp. 115-127

De *Harivaṃśa*, lett. "de dynastie van Hari (= Kṛṣṇa)" of *Harivaṃśa-purāṇa* (HVP) wordt beschouwd als een *khila* (appendix, supplement) van het MBh en is eveneens traditioneel toegeschreven aan Vyāsa. Het is een vroege biografie van Kṛṣṇa, beschreven als incarnatie van Viṣṇu, zijn voorouders en nakomelingen, van grote invloed op latere Vaiṣṇava Purāṇa's (o.a. Bhāgavata Purāṇa, Viṣṇu Purāṇa). Het werk is opgedeeld in drie *parvan*'s: *Harivaṃśa-parvan*, *Viṣṇu-parvan*, en *Bhaviṣyat-parvan*.

De HVP onderscheidt zich als *Purāṇa* omdat het werk de traditionele *pañca-lakṣaṇa*'s (vijf kenmerken) van een *purāṇa* omvat.

Synopsis

Het eerste boek, de *Harivaṃśa-parvan*, opent net zoals het MBh met de dialoog tussen Janamejaya en Vaiśampāyana, waarbij de eerst vraagt naar de genealogie van de Vṛṣṇi clan. Hierop begint Vaiśampāyana met een uiteenzetting over de eerste schepping van de wereld en haar inwoners, de oude voorvaders van de mensen, en de stichters van de Ikṣvāku-dynastie (ook: Sūrya-dynastie, Zonnedynastie) en de Soma-dynastie (Maandynastie), waartoe Kṛṣṇa en de helden van het MBh behoren. Vervolgens vertelt hij, opnieuw op Janamejaya's verzoek,

² De individuele *ātman* is gelijk aan het Absolute *brahman*, waarbij hier het Absolute gepersonifieerd wordt als Kṛṣṇa.

³ Saṃkhya stelt een dualistische wereldvisie voorop, met enerzijds de continu veranderende materiële natuur (*prakṛti*) en anderzijds talloze overanderlijke zielen (*puruṣa*'s). Door het besef dat de zelf en de materie fundamenteel verschillend zijn, door Yoga, kan men de Verlossing bereiken uit de cyclus van transmigratie. In de BhG is *prakṛti* de lagere natuur van de absolute ene god Kṛṣṇa, de *puruṣa*'s zijn hogere.

over de geschiedenis van de *avatāra*'s van Viṣṇu, waarbij wordt beschreven hoe Viṣṇu, op een moment dat de aarde werd geteisterd door demonen, incarneerde om haar te bevrijden. Het verhaal van de laatste *avatāra* beschrijft hoe de aarde en de goden gekweld worden door de demon (daitya) Kālanemi. Viṣṇu belooft zijn hulp. Kālanemi incarneert als Kaṃsa, de koning van Mathurā en Viṣṇu stemt toe om te incarneren als zoon van Vasudeva en Devakī, de zus van Kaṃsa.

De *Viṣṇu-parvan* vangt aan met de goddelijke intrigant Nārada, die Kaṃsa waarschuwt dat hij voorbestemd is om gedood te worden door een zoon van zijn zus. Kaṃsa besluit hierop Devakī en haar echtgenoot Vasudeva op te sluiten en elk van hun geboren kinderen te doden. Wanneer Devakī bevalt van haar achtste zoon, weet Vasudeva, na tussenkomst van de goden, het kind uit de gevangenis te smokkelen, en hij verwisselt het met de pasgeboren dochter van Nanda en Yaśodā in een herdersgemeenschap (*gokula*). Kṛṣṇa groeit op in de herdersgemeenschap, terwijl zijn oudere halfbroer Balarāma toeziet. Na enkele jaren verneemt Kaṃsa dat Devakī's achtste zoon in leven is in de herdersgemeenschap van Nanda en doet tal van vergeefse pogingen om hem te doden, tot Kṛṣṇa en Balarāma zelf terugkeren naar Mathurā waar Kṛṣṇa in een duel zijn oom Kaṃsa doodt. Een tijd later wordt Mathurā bedreigd door Jarāsaṃdha, de koning van Magadha. Over verdere aanvallen op Mathurā te vermijden, besloot Kṛṣṇa met zijn volk te migreren naar Dvārakā, waar hij huwt en kinderen krijgt.

De *Bhaviṣyat-parvan* bevat de genealogie van Janamejaya, de beschrijving van zijn *aśvamedha* offer en van het *Kali-yuga*.

Opmerkelijk is de gespletenheid van de figuur Kṛṣṇa, zoals we die terugvinden in het MBh en zijn *khila*. In het MBh wordt hij, als heerser van de Yādava clan in Dvārakā, in zijn relatie met de Pāṇḍava's immers vooral geportretteerd als listige adviseur en intrigant zonder scrupules. In de BhG, een latere toevoeging, wordt hij dan weer beschreven als Hoogste Godheid. Deze ambiguïteit in zijn karakter heeft er dan ook toe geleid dat latere auteurs verzen en passages aan het MBh toevoegde om Kṛṣṇa's listige gedrag te verantwoorden. In De HVP, eveneens van een latere datum, leren we Kṛṣṇa kennen onder zijn nu bekendste vorm, namelijk die van Gopāla, de koeherder, terwijl dit gegeven nagenoeg afwezig is in de bulk van het MBh. Maar zelfs in de *Harivaṃśa-purāna* valt het op te merken dat zijn liederlijk gedrag met de Gopī's, de melkmeisjes, niet op de voorgrond is. Bovendien is er van Rādhā, het melkmeisje, dat in later Vaiṣṇava bhakti de belichaming werd voor de *śakti* van Kṛṣṇa en wiens liefde voor hem het ideaal werd voor de devotie aan Kṛṣṇa, noch in het MBh, noch in de HVP enig spoor.

2.2. Het Rāmāyaṇa

Literatuur :

Uitgave

Bhatt, G.H. (ed.) *The Vālmiki-Rāmāyaṇa, Critically edited for the first time* (7 vols.). Baroda, 1960-75

Vertaling

Goldman, R. (ed.) *The Rāmāyaṇa of Vālmiki* (Books 1-6, 6 vols.). Princeton, 1984-2009.
Clay Sanskrit Library (identiek aan Goldman (ed.))

Studies

Brockington, J. *Righteous Rāma, The Evolution of an Epic*. Delhi, 1984

Brockington, J. *The Sanskrit Epics*. Leiden, 1998

Bulcke, C. *Rām-kathā, Utpatti aur Vikās*. Allahabad, 1962

Richman, P. (ed.) *Many Rāmāyaṇas*. Berkeley, 1991

Richman, P. (ed.) *Questioning Rāmāyaṇas*. Berkeley, 2001

Het Rāmāyaṇa, lett. "de gangen van Rāma", vertelt in ca. 24000 dubbelverzen (*śloka*'s) verdeeld over zeven boeken (*kāṇḍa*'s) het verhaal van Rāma, de verbannen prins van Ayodhyā, en diens zoektocht naar zijn echtgenote Sītā, die ontvoerd werd door Rāvaṇa, de demonische koning van Laṅkā. In latere eeuwen evolueerde Rāma tot een *avatāra* van Viṣṇu, die als mens is geïncarneerd om de aarde te bevrijden van de terreur van Rāvaṇa en zijn Rākṣasa's. Verder wordt Rāma beschouwd als de belichaming van de ideale mens, *maryādā-puruṣottama*, "de ultieme mens", die steeds de plicht (*dharma*) gehoorzaamt en aldus een voorbeeld is voor iedereen.

Het RY wordt in de eerste plaats beschouwd als het *ādi-kāvya*, het "eerste literair werk", tegenover het MBh en de *Purāṇa*'s die doorgaans tot de categorie *itihāsa* worden gerekend en ook formalistisch meer overeenkomsten hebben.⁴

De traditionele auteur van het RY is de kluzenaar Vālmīki, die net zoals Vyāsa in het MBh zelf een personage is in het verhaal, en in het raamverhaal, op aansporen van Nārada, de boodschapper van de goden, het RY componeert. Bij het zien van een koppel kraanvogels, waarvan het mannetje wordt gedood door een jager, is Vālmīki zo getroffen door het verdriet (*śoka*) van het vrouwtje, dat hij spontaan het eerste *śloka* vers uit. Hierop componeert hij het verhaal van Rāma in *śloka*'s en reciteert het voor Kuśa en Lava, Rāma's zonen, die bij hem in de kluzenarij opgroeiden na Sītā's verbanning.

Synopsis

Het eerste boek, *Bālakāṇḍa*, "het boek van de jeugd (van Rāma)", vangt aan met de raamvertelling, waarin Vālmīki de stad Ayodhyā met zijn koning Daśaratha, uit de dynastie van Ikṣvāku (ook Sūrya-vaṃśa, Zonnedynastie) beschrijft. Omdat de koning mannelijke nakomelingen wil, laat hij tal van Vedische offers uitvoeren. Tegelijkertijd verzoeken de goden aan Viṣṇu om zich te incarneren als mens, om de aarde te bevrijden van de Rākṣasa's. Viṣṇu besluit zich te incarneren als de vier zonen van Daśaratha. De andere goden incarneren als de Vānara's, het Apenvolk. Mettertijd krijgt Daśaratha vier zonen: Rāma, Lakṣmaṇa, Bharata en Śatrughna, bij zijn drie koninginnen. Wanneer Rāma vijftien jaar oud is, krijgt Daśaratha bezoek van de ziener Viśvāmītra die bescherming komt vragen tegen twee Rākṣasa's die onophoudelijk zijn rituelen verstoren. Rāma en Lakṣmaṇa doden de twee

⁴ Niettemin wordt de term *itihāsa*, in de zin van "waargebeurd verhaal" in latere eeuwen ook vaak voor het verhaal van Rāma gebruikt. Daarnaast wordt het Rāmāyaṇa ook soms *dharma-sāstra*, "handboek voor goed gedrag" genoemd.

Rākṣasa's en trekken vervolgens met Viśvāmitra naar het hof van koning Janaka in Mithilā, om ook daar een ritueel bij te wonen. Daar aangekomen, vernemen ze van Janaka dat hij de magische boog van Śiva bezit, die geen enkele man in staat is te spannen. Als prijs voor diegene die toch er in zou slagen de boog te spannen, geeft hij de hand van zijn dochter Sītā. Met zijn kracht in Rāma niet alleen in staat de boog te spannen, maar hem zelfs te breken. Hij huwt Sītā, en zijn jongere broers huwen haar zus en nichten.

In het tweede boek, *Ayodhyākāṇḍa*, "het boek van Ayodhyā", bereidt de oude Daśaratha de troonsbestijging van zijn oudste zoon, Rāma, voor. Een dienstbode, Mantharā, overtuigt Rāma's stiefmoeder en moeder van Bharata, Kaikeyī, dat zij de troon voor haar zoon moet opeisen. Kaikeyī herinnert de koning aan twee wensen die ze van hem te goed had, en vraagt hem om Bharata tot koning te kronen en Rāma te verbannen. Een man van zijn woord, maar niettemin diep bedroefd, komt Daśaratha tegemoet aan haar eisen. Rāma, bijgestaan door zijn jongere halfbroer Lakṣmaṇa, en zijn vrouw Sītā verlaten de stad om als asceten in het woud te gaan leven. Daśaratha sterft van verdriet. Bharata, die heel die tijd bij zijn grootvader in Rājagṛha verbleef, verneemt het nieuws van zijn moeder's intriges en de dood van zijn vader, en reist Rāma achterna om hem te trachten te overhalen terug te keren. Rāma weigert, daar hij de belofte en de eer van zijn vader niet wil bezoedelen. Hij schenkt Bharata zijn sandalen, die Bharata in Ayodhyā op de troon plaatst in afwachting van Rāma's terugkeer.

Het derde boek, *Aranyakāṇḍa*, "het boek van het woud" beschrijft de avonturen van Rāma, Sītā en Lakṣmaṇa in het Daṇḍaka-woud, waar zij een leven in ultieme soberheid trachten op te bouwen, en er asceten beschermen tegen de aanhoudende aanvallen van Rākṣasa's op hun rituelen. Na een tiental jaar krijgt het drietal op een dag bezoek van een vrouwelijke Rākṣasa, Śūrpaṇakhā, de zus van Rāvaṇa. Deze probeert tevergeefs Rāma te verleiden. Gefrustreerd probeert zij Sītā aan te vallen, waarop Lakṣmaṇa naar de oren en neus afhakt. Belust of wraak, spoort zij haar broer, Rāvaṇa, aan om Sītā te ontvoeren. Deze stuurt Mārīca naar het woudverblijf van Rāma, vermomd als gouden hert, om Rāma en Lakṣmaṇa weg te lokken bij Sītā. Wanneer Sītā alleen achterblijft, weet Rāvaṇa, vermomd als bedelmonnik, haar te benaderen en te ontvoeren naar Laṅkā in zijn hemelwagen Puṣpaka. Wanneer Rāma en Lakṣmaṇa terugkeren, treffen zij hun woudverblijf leeg aan. Een monster, Kabandha, stuurt hen naar de Vānara's, het apenvolk, in de hoop dat zij meer zouden weten.

In het vierde boek, *Kiṣkindhākāṇḍa*, "het boek van Kiṣkindhā", reizen Rāma en Lakṣmaṇa naar het Zuiden, waar zij Sugrīva, de koning van de Vānara's, en zijn eerste minister, Hanumān, ontmoeten. Net als Rāma is Sugrīva van de troon gestoten in zijn hoofdstad Kiṣkindhā en beroofd van zijn geliefde vrouw Rumā, door zijn broer Vālin. Rāma belooft Sugrīva dat hij zijn broer zal doden, in ruil voor hulp in zijn zoektocht naar Sītā. Sugrīva daagt Vālin uit tot een duel, waarbij Rāma, verborgen in het struikgewas, Vālin doodt met een pijl. Na zijn triomfantelijke terugkeer in Kiṣkindhā, stuurt Sugrīva zijn troepen uit om nieuws te vinden over Sītā.

Het vijfde boek, *Sundarakāṇḍa*, "het boek van de schoonheid (van Laṅkā)", vertelt hoe Hanumān, op zoek naar Sītā, over de oceaan naar het eiland Laṅkā springt. Hij bewondert er de pracht van het eiland en de stad van Rāvaṇa. Hij is er heimelijk getuige van een dialoog tussen Rāvaṇa en Sītā, waarbij Sītā Rāvaṇa's vleierij en dreigementen afwijst. Hanumān maakt zich bekend aan Sītā en stelt haar voor om met hem mee terug te keren naar Kiṣkindhā. Sītā weigert omdat zij enkel wil gered worden door haar echtgenoot. Een pad van vernieling achter zich latend in Laṅkā, keert Hanumān terug naar Kiṣkindhā waar bij verslag uitbrengt bij Sugrīva en Rāma.

In het zesde boek, *Yuddhakāṇḍa*, "het boek van de strijd", vertrekt Rāma met een leger van Vānara's naar de kust. Intussen heerst er onrust aan het hof in Laṅkā en krijgt Rāvaṇa het advies van zijn broer Vibhīṣaṇa om Sītā terug te laten keren naar Rāma. Beledigd verbant Rāvaṇa zijn broer, die zich prompt aansluit bij Rāma en zijn leger. De Vānara's bouwen een dam in de oceaan waarover het leger naar Laṅkā oversteekt. De strijd barst los en na dagen van gevechten komt het tot een duel tussen Rāma en Rāvaṇa, waarbij Rāma Rāvaṇa doodt en

Vibhīṣaṇa uitroept tot nieuwe koning van Laṅkā. Sītā wordt voor Rāma gebracht, maar door hem afgewezen, aangezien hij twijfelt aan haar kuisheid. Zij ondergaat vrijwillig een vuurproef als bewijs van haar zuiverheid, en samen met Rāma en Lakṣmaṇa keert ze terug naar Ayodhyā in Rāvaṇa's hemelwagen. Het boek eindigt met Rāma's troonsbestijging in Ayodhyā.

Het laatste boek, *Uttarakāṇḍa*, "het boek van de latere (gebeurtenissen)", begint met een overzicht van de vroegere exploitatie van Rāvaṇa en Hanumān, verteld door de ziener Agastya. Hierna vervolgt het verhaal met de beschrijving van Rāma's koningschap. Rāma vangt geruchten op dat de inwoners van de stad twifelen aan Sītā's zuiverheid tijdens haar verblijf bij Rāvaṇa. Om het welzijn van zijn onderdanen te garanderen, gebiedt hij Lakṣmaṇa om Sītā weg te brengen en achter te laten in het woud. De zwangere Sītā vindt haar weg naar de kluizenarij van Vālmīki aan wie zij haar levensverhaal vertelt. Ze bevalt er van twee zonen, Kuśa en Lava, aan wie Vālmīki het verhaal van hun vader en moeder reciteert in *śloka*'s. Vijftien jaren gaan voorbij. Wanneer Rāma een *aśvamedha* offer organiseert, reizen Kuśa en Lava naar het hof, waar zij in Rāma's nabijzijn, het verhaal van hun vader reciteren. Rāma herkent zijn zonen en nodigt Sītā uit. Sītā verschijnt voor hem en vraagt de Aarde om zich te openen als teken van haar zuiverheid. Diep bedroefd heerst Rāma de rest van zijn leven met een gouden beeld van Sītā aan zijn zijde. Wanneer hij zijn einde voelt naderen, installeert hij zijn zonen op de troon, en gaat hij zijn levenseinde tegemoet door in een rivier te duiken, samen met twee broers en de Vānara's, waarop Viṣṇu zich weer manifesteert in de hemel.

Net als het MBh, werd de tekst van het RY niet als een homogene tekst overgeleverd, maar eeuwenlang mondeling overgedragen door barden (in deze traditie *kuśilava*'s, naar Rāma's zonen, de eerste barden van het RY), die de vrijheid genoten verzen en episodes toe te voegen, alvorens het werd neergeschreven. Vanaf de dertiende eeuw schreven tal van auteurs commentaren op het RY, vaak vanuit een Vaiṣṇava invalshoek en ter verantwoording van de passages waarin Rāma's gedrag twijfelachtig werd volgens middeleeuwse zeden en gewoonten.

De meest verspreide en oudste uitgave van het RY is de editie van de zuidelijke recensie uit Bombay uit 1859. Een noordoostelijke recensie werd voor het eerst in Europa uitgegeven in Turijn tussen 1847 en 1867. Naar het voorbeeld van de kritische editie van het Mahābhārata in Pune, heeft Bhatt het RY voor het eerst kritisch uitgegeven in Pune, gebaseerd op meer dan tweeduizend manuscripten, waarvan het oudste een Nepalees exemplaar is uit de elfde eeuw.

Traditionele Indische chronologie stelt dat Vālmīki het verhaal van Rāma componeerde in de Tretā-yuga, overeenstemmend met het jaar 867102 VOT. Een andere traditionele datering situeert Rāma tussen 2432 en 2375 VOT. Wetenschappelijk datering van het werk situeert zijn ontstaan aan het einde van de Vedische tijd, aangezien het Vedische pantheon, met Indra als belangrijkste god, in het werk dominant is, ondanks de later vergoddelijking van Rāma als Viṣṇu, i.e. tussen ca. de zesde eeuw VOT en de tweede eeuw NOT.

Ook de samenstelling van het RY kunnen verschillende fases worden onderscheiden. Uit onderzoek werd snel duidelijk dat boek 1 en 7, evenals de passages waarin Rāma wordt voorgesteld als *avatāra* van Viṣṇu in de andere boeken, latere toevoegingen zijn. De figuur van Rāma evolueerde van die van een exemplarische maar menselijke held in de oudste kern, naar die van een god.

2.2.1. De multipliciteit van het Rāma verhaal: "the Rāmāyaṇa tradition"

Naast het *Rāmāyaṇa* van Vālmīki werden in de afgelopen 25 eeuwen duizenden andere versies van het verhaal gecomponeerd, in diverse vormen en talen en door auteurs van

verschillende ideologische, geografische en sociale achtergrond. Deze veelheid van Rāma verhalen wordt de *Rāmāyaṇa* traditie (*Rāmāyaṇa* tradition, cf. Richman 2000:2) genoemd.

Het cruciale generatieve kenmerk van deze traditie is een "in vraag stellen" binnen de grenzen van de traditie. Dit in vraag stellen hangt samen met de politieke betekenis die inherent lijkt aan alle vertellingen van het Rāma verhaal, omdat Rāma in Indische verbeelding voorgesteld wordt als de *maryādā-puruṣottama*, en zijn heerschappij, *Rāma-rājya*, een voorbeeld geeft van ideaal leiderschap. Latere Indische critici categoriseerden het *Rāmāyaṇa* ook als *dharmā-sāstra*, het handboek bij uitstek waarin de normatieve standaarden voor gedrag van mensen, heersers en onderdanen, en de hiërarchieën in familiebanden, tussen kasten en de geslachten worden beschreven.

Contrasterend met dit idealisme, bevat het Rāma verhaal episodes waarin de handelingen van Rāma of andere personages niet vrij van controversen zijn (vb. Rāma's verbanning van Sītā). Intellectuelen, auteurs, artiesten, etc. hebben door de eeuwen heen op verschillende manieren gereageerd op deze episodes. Sommigen componeerden bijvoorbeeld een commentaar op het *Rāmāyaṇa* van Vālmīki. Anderen stelden een nieuwe tekst op met herinterpretaties, toevoegingen, etc. waarin zij deze episodes verantwoordden of verklaarden. Het is belangrijk op te merken dat het in vraag stellen van het Rāma verhaal beschouwd wordt als zijnde deel van de *Rāmāyaṇa* traditie.⁵ Men was zich tevens bewust van de multipliciteit van Rāma vertellingen, die eveneens geïntegreerd werd binnen de traditie.⁶

De verschillende vertellingen van het verhaal van Rāma worden onderverdeeld in enerzijds autoritaire, en anderzijds oppositionele vertellingen. Een Rāma vertelling heeft meer autoriteit wanneer die gecomponeerd is in een taal met een bepaald religieus prestige (vb. Sanskrit), of wanneer ze haar eigen historische en lokale grenzen overstijgt. Vaak is er een link naar normatieve ideologie en wordt ze geaccepteerd door een elite met een zeker macht in de maatschappij, waarbij ze de waarden van de bestaande sociale orde bevestigt. De belangrijkste literaire Rāma vertellingen met hoge autoriteit zijn de vertellingen van Vālmīki, die in het MBh (*Rāmopākhyāna*, i.e. MBh 3.257-76), het *Rāmcaritmānas* van Tulsīdās (16e eeuw, in Avadhi) en de Tamil versie van Kamban, *Irāmavatāram* (12e eeuw). Niettemin is er zelfs binnen de autoritaire vertellingen ruimte voor invraagstelling. Oppositionele vertellingen geven het verhaal weer op een manier die meer ruimte laat om bepaalde aspecten van normatief gedrag in vraag te stellen. Zij bieden alternatieve perspectieven en verrijken daarmee de traditie. Hun invloed is meestal minder verstrekkend, en vaak beperkt tot een specifieke (religieuze) gemeenschap. Ook hier geldt dat geen enkele tekst zuiver oppositioneel is. Een voorbeeld van oppositionele Rāma vertellingen zijn die gecomponeerd door Jaina monniken, vb. Vimalasūri's *Paūmacariyam* (5e eeuw, Prakrit).

⁵ Bij het *Rāmcaritmānas* van Tulsīdās, sinds de zestiende eeuw de meest autoritaire Rāma vertelling in de zgn. "Hindi belt", ontwikkelde zich een genre van *śaṅkhāvalī*'s, lett. "reeksen van twijfels", bestaande uit vragen van Rāma-bhakta's waarin zij blij geven van verwarring en twijfel bij het lezen of aanhoren van het *Rāmcaritmānas*. Door het uiten van deze twijfels plaatste de vraagsteller zich helemaal niet buiten de devotionele traditie. Het bestaan van dit genre is een bewijs van de centraliteit van in vraag stellen binnen de traditie.

⁶ Er is bijvoorbeeld het vijftiende eeuwse Sanskrit *Ānanda-Rāmāyaṇa*, dat toegeschreven wordt aan Vālmīki, en waarin Vālmīki expliciet beweert dat hij alle Rāma verhalen op aarde heeft gecomponeerd.

2.3. *Purāṇa's*

Literatuur :

Doniger, W. (ed.) *Purāṇa Perennis*. New York, 1993

Kirfel, W. *Das Purāṇa Pañcalakṣaṇa*. Bonn, 1927

Rocher, L. *The Purāṇas* (A History of Indian Literature Vol. II, fasc. 3). Wiesbaden, 1986

De *Purāṇa's*, lett. "de Ouden", is een specifieke klasse van (hoofdzakelijk) Sanskrit literatuur, meestal met een religieuze inslag.⁷ Reeds in de elfde eeuw beschreef de Perzische reiziger Al Bīrūnī op zijn reis in India deze literatuur als volgt: "Door deze boeken worden mensen geleid om de rites van hun religie te vervullen". Ook de vroege Europese missionarissen waren zich bewust van het belang van deze literatuur voor het religieuze leven in Zuid-Azië, wanneer zij het verhaal van Jezus vertaalden in de vorm van een *Purāṇa*. Daar de *Purāṇa's* nagenoeg elk aspect van de maatschappij beschrijven, zijn ze belangrijke bronnen voor de studie en reconstructie van de geschiedenis van "populaire religie" in Zuid-Azië.⁸

Hoewel zij zich bewust waren van het belang van de *Purāṇa's*, was de interesse van de Westerse Indologie voor deze literatuur aanvankelijk minder groot dan bijvoorbeeld voor de Vedische literatuur, omdat zij deze als chaotisch, literair inferieur en saai beschouwden. De vaak eerder mythologische inhoud stootte (christelijke) westerlingen tegen de borst. Ook vele koloniale en post-koloniale Hindu hervormers, die soms westers geschoold waren of onder westerse invloed een "oorspronkelijk" monotheïstisch "Hindoeïsme" trachtten te construeren, verwierpen de *Purāṇa's* ten gunste van de Vedische literatuur.

De *Purāṇa's* worden soms beschouwd als "sectarische" werken, i.e. dat ze één bepaalde godheid en stroming binnen het "Hindoeïsme" toebehoren. Ook dit droeg bij tot de mindere interesse van vroege Indologen, daar zij deze teksten, omwille van het zogenaamde "sectarische" karakter, als later bestempelden, en bijgevolg minder interessant dan het "niet-sectarische" karakter van de Vedische literatuur. Desondanks blijkt uit nauwer onderzoek dat de meeste *Purāṇa's* niet exclusief over één godheid of één stroming handelt. Hoewel meerdere goden in de *Purāṇische* literatuur aan bod komen, zijn Viṣṇu en Śiva dominant aanwezig. In de Vaiṣṇava theologische delen van de *Purāṇa's* staat de *avatāra* doctrine centraal.

De *Purāṇa's* worden traditioneel beschouwd als complementair aan de Vedische *saṃhitā's*.⁹ Zij waren bedoeld voor die groepen in de maatschappij voor wie Vedische literatuur niet toegankelijk was, met name Sūdra's en vrouwen. Zoals het MBh worden ook de *Purāṇa's* vaak omschreven als "vijfde Veda".

De *Purāṇa's* zelf, evenals tal van andere werken, noemen vijf "kenmerken" waaraan een *Purāṇa* moet voldoen (*purāṇa-pañca-lakṣaṇa*), i.e. thema's die zij moeten aankaarten: (1) *sarga*, de schepping; (2) *pratisarga*, cyclische vernietiging van de wereld en herschepping; (3) *vaṃśa*, de dynastieën van de goden; (4) *manvantara*, het ontstaan en leven van de Manu's, voorvaders van alle mensen; en (5) *vaṃśānucarita*, de dynastieën van koningen, in het bijzonder die van de Maan- en Zonnedynastie. Wanneer men echter de *Purāṇa's*, zoals ze ons zijn overgeleverd in manuscripten of gedrukte edities, onderzocht, bleek dat de meeste *Purāṇa's* niet of slechts ten dele aan deze definitie voldoen. Dit is het gevolg van de manier waarop de *Purāṇische* literatuur werd overgeleverd, met name door barden (*sūta*) die het materie met relatief hoge vrijheid konden behandelen. In zekere zin moet ook hier weer

⁷ Een belangrijk corpus van *Purāṇische* literatuur vinden we terug in de "volkstalen", tot ver buiten het Subcontinent. Meestal betreft het vertalingen van een Sanskrit versie, maar er zijn ook originele *Purāṇa's* in de volkstalen, bijvoorbeeld de Periya-Purāṇam, een invloedrijke Tamil *Purāṇa* (Śaiva van oriëntering).

⁸ vb. citaat van S.K. Chatterji: "We all know that a Hindu is really born in the atmosphere of the *Purāṇas*, and he lives and breathes and has his being in the bosom of the *Purāṇas*, so to say, during the formative period of his mind and personality." (geciteerd in Rocher 1986: 13)

⁹ De Bhāgavata-purāṇa, bijvoorbeeld, beschouwt zichzelf als een manifestatie van de Gāyatrī Mantra.

opgemerkt worden dat de Purāṇische literatuur niet beperkt is tot de teksten in vaste vorm, maar ook een orale overlevering impliceert. Wat de tekstuitgaven van Purāṇische teksten betreft, valt op dat er bij bepaalde Purāṇa's zeer veel discrepanties zijn tussen verschillende manuscripten en recensies.

Reeds in de oudheid (o.a. in het MBh) werden lijsten opgesteld van achttien *Mahā-Purāṇa's* ("Grote Purāṇa's). Daarnaast worden er achttien *Upa-Purāṇa's* ("Secundaire Purāṇa's) genoemd. Deze lijsten zijn echter niet altijd consequent, en sommige Purāṇa's worden in de ene lijst een *Mahā-Purāṇa* en in de andere een *Upa-Purāṇa* genoemd. De meest voorkomende lijst van *Mahā-Purāṇa's* bevat: *Brahma-Purāṇa*, *Padma-Purāṇa*, *Viṣṇu-Purāṇa*, *Śiva-Purāṇa*, *Bhāgavata-Purāṇa*, *Nārada-Purāṇa*, *Mārkaṇḍeya-Purāṇa*, *Agni-Purāṇa*, *Bhaviṣya-Purāṇa*, *Brahmavaivarta-Purāṇa*, *Liṅga-Purāṇa*, *Varāha-Purāṇa*, *Skanda-Purāṇa*, *Vāmana-Purāṇa*, *Kūrma-Purāṇa*, *Matsya-Purāṇa*, *Garuḍa-Purāṇa* en *Brahmāṇḍa-Purāṇa*.

Naast de *Mahā-* en *Upa-Purāṇa's* wordt ook het *Māhātmya* genre tot de Purāṇische literatuur gerekend. Een *Māhātmya* beschrijft de "grootseheid" van een plaats (vb. *Nepāla-Māhātmya*), god of activiteit (bijv. *tīrthayātrā*, de organisatie van een pelgrimstocht). Vaak maken *Māhātmya's* deel uit van een grotere *Purāṇa*, maar soms komen ze voor als autonome werken.

Een derde categorie van Purāṇa's zijn de *sthala-purāṇa's*, lett. "plaats-Purāṇa's". Dit zijn lokale Purāṇische teksten bij een bepaalde stad, tempel, dorp, etc. waarin de mythologische oorsprong van die plek wordt beschreven.

Een vierde categorie betreft de *kula-purāṇa's*, de zogenaamde "kaste-Purāṇa's", waarin de mythologische geschiedenis van een sociale groep wordt verteld. Een voorbeeld hiervan is de *Malla-purāṇa* (ca. 13e eeuw) waarin o.a. de mythologische geschiedenis van de Jyeṣṭhimalla's, een kaste van worstelaars uit Gujarat, wordt verteld. De meeste van deze laatste twee categorieën hebben nooit het stadium van schriftelijke transmissie bereikt.

Naast deze min of meer traditionele klassen, hebben moderne onderzoekers de Purāṇische literatuur - of althans wat ze er van kennen - opgedeeld in volgende categorieën: (1) encyclopedische Purāṇa's, met informatie over elk denkbaar onderwerp, bijv. de *Agni-*, *Garuḍa-* en *Nārada-Purāṇa*; (2) Purāṇa's die hoofdzakelijke pelgrimsoorden (*tīrtha*) beschrijven, bijv. de *Padma-*, *Skanda-* en *Bhaviṣya-Purāṇa*; (3) de "sectarische" Purāṇa's, bijv. de *Liṅga-*, *Vāmana-* en *Mārkaṇḍeya-Purāṇa*; en (4) "historische" Purāṇa's, bijv. de *Vāyu-* en *Brahmāṇḍa-Purāṇa*.

De datering van de Purāṇa's is bijzonder moeilijk. Er heerst een consensus dat sommige delen van de Purāṇa's zeer oud zijn, terwijl andere eerder laat zijn. Het lijkt nagenoeg onmogelijk om een Purāṇa als geheel te dateren. Enkel voor specifieke stukken en lagen is een datering mogelijk.

Wat de Purāṇa's met elkaar gemeen hebben, is de context geschetst in het raamverhaal. Die is vaak identiek aan die van het MBh, met name een bijeenkomst van zieners in het Naimiṣa woud. De inhoud van de Purāṇa wordt overgeleverd in dialoogvorm tussen zieners, koningen, goden, etc. met meerdere lagen van interlocutie. Zoals het MBh en het RY, werden de Purāṇa's aanvankelijk oraal overgeleverd door barden. Ze spelen ook een gelijkaardige rol in de maatschappij. Verdere overeenkomsten met het MBh vinden we in het encyclopedische karakter van de Purāṇa's, de toeschrijving aan de legendarische ziener Vyāsa, en de *khila* van het MBh, de *Harivaṃśa*, die een Purāṇa wordt genoemd. Daarnaast worden de verhalen van het RY en het MBh in de meeste Purāṇa's verteld, mits aanpassingen van de inhoud naar bepaalde theologische standpunten.

2.3.1. Enkele voorbeelden

Agni-Purāṇa

Literatuur :

Uitgave

Mitra, R. *Agni-Purāṇa* (3 vols.). Calcutta, 1870-79

Vertaling

Deshpande, M. *The Agni Mahāpurāṇa* (3 vols.). Delhi, 2009

De uitgegeven tekst van de *Agni-Purāṇa* is onderverdeeld in 383 (soms 382) hoofdstukken (*adhyāya*). Het is een encyclopedische Purāṇa die tal van zeer diverse onderwerpen behandelt, bijv. iconografie, politieke theorie, rechtspraak, geneeskunde, metriek, wetenschap over bomen en waterreservoirs, etc.

Het werk vangt aan in de Purāṇische setting van het Naimiṣa woud waar zieners en een *sūta* samen zijn. De zieners vragen aan de bard om hen de hoogste kennis mede te delen. De *sūta* vertelt wat hij gehoord heeft van Vyāsa, zoals die het had gehoord van Vasiṣṭha, die het dan weer van Agni zelf had vernomen. Vervolgens wordt een gedetailleerde beschrijving van de tien *avatāra*'s van Viṣṇu gegeven, inclusief het verhaal van het RY, het MBh en de HV (*adhy.* 1-16). Vervolgens worden de *purāṇa-pañca-lakṣaṇa* beschreven (*adhy.* 17-20). Hierop volgt een discussie tussen Nārada, Agni, Hayagrīva en Bhagavān over religieus baden, de constructie van een correcte *pūjā*, tempelarchitectuur, iconografie, en de installatie van beelden. Centraal staat hier de devotie aan Kṛṣṇa in zijn verschillende gedaanten (*adhy.* 21-70), aan Gaṇeśa (*adhy.* 71), aan de *liṅga* van Śiva en de manifestaties van van de Godin (*devī*) (*adhy.* 72-105). Daarna volgt een korte uiteenzetting over de architectuur van steden (*adhy.* 106). Vervolgens wordt de schepping van de Manu's verteld, inclusief de oorsprong van een aantal pelgrimsoorden (*tīrtha*'s), voorouderrites, Purāṇische geografie, astronomie en astrologie (*adhy.* 107-150). Hierna volgt een beschrijving van de plichten van de verschillende maatschappelijke standen (*varṇa*) (*adhy.* 151-167), boetedoening voor bepaalde zonden (*adhy.* 168-174), het uitvoeren van bepaalde geloftes (*vrata*) (*adhy.* 175-207), religieuze giften (*adhy.* 208-217), koninklijk leiderschap (*adhy.* 218-248), boogkunst (*dhanur-veda*) en andere wapenkunde (*adhy.* 249-252), rechtspraak (*adhy.* 253-258), de studie van de Veda's (*adhy.* 259-271), giften die men moet doen wanneer men de Purāṇa's leest (*adhy.* 272). Vervolgens worden de genealogieën van (Purāṇische) koninklijke dynastieën gegeven (*adhy.* 273-278). Daarna volgt een uiteenzetting over geneeskunde (*āyur-veda*) (*adhy.* 279-300), de aanbidding van Sūrya en het gebruik van *mantra*'s (*adhy.* 301-316). Hierna volgt een dialoog tussen Īśvara en Skanda over de aanbidding van de *gaṇa*'s van Śiva en de installatie van een *liṅga* in een tempel (*adhy.* 317-326). Vervolgens wordt metriek, fonetiek, poetica en rhetorica beschreven (*adhy.* 327-337), gevolgd door literaire theorie over drama en *kāvya* (*adhy.* 338-347). Hierna volgt een uiteenzetting over grammatica (*adhy.* 348-368), anatomie (*adhy.* 369-370), de verschillende hellen (*adhy.* 371), *rāja-* en *haṭha-yoga* (*adhy.* 372-376), de filosofie van de Vedānta (*adhy.* 377-380), een samenvatting van de *Bhagavad-Gītā* (*adhy.* 381), en de *Kāṭhapaniṣad* (*Yama-Gītā* genoemd) (*adhy.* 382).

Onderzoekers hebben getracht om bepaalde lagen van de *Agni-Purāṇa* te dateren. Het stuk over poetica, bijvoorbeeld, zou tot de negende eeuw behoren. Het hoofdstuk over metriek zou van voor de tiende eeuw dateren. Het is voorlopig echter nog onmogelijk gebleken om het merendeel van de tekst te dateren.

Bhāgavata-Purāṇa

Literatuur :

Uitgave

Burnouf, E. *Le Bhāgavata purāṇa ou histoire poétique de Krishna* (incl. vertaling). Parijs, 1840-1898

Vertaling

Tagare, G. *Bhāgavata-Purāṇa* (AITM 7-11). Delhi, 1976-78

De *Bhāvagata-Purāṇa* is één van de belangrijkste teksten voor Kṛṣṇa-bhakta's. In de vorm waaronder we de tekst nu kennen, bestaat hij uit 335 *adhyāya*'s, verdeeld over 12 *skandha*'s. Het werk vat weerom aan met de Purāṇische setting in het Naimiṣa woud waar de *sūta*, in aanwezigheid van Śaunaka en de zieners, Kṛṣṇa bezingt en devotie (*bhakti*) aan hem aanprijst. Hierna volgt een lange uiteenzetting over de *avatāra*'s van Viṣṇu. De *sūta* vertelt hoe Parīkṣit, de kleinzoon van Arjuna en vader van Janamejaya, toen hij vervloekt werd om binnen zeven dagen te sterven, zich terugtrekt in het woud om te vasten tot de dood. In het woud ontmoet hij Śuka, de zoon van Vyāsa, en hij ondervraagt hem hoe een mens het best zou handelen, wanneer hij binnenkort zal sterven. De antwoorden van Śuka vormen de *Bhāgavata-Purāṇa*. Het vaakst gelezen deel van de *Bhāgavata-Purāṇa*, is de tiende *skandha* waarin het leven van Kṛṣṇa wordt beschreven, meer uitgewerkt en geevolueerd van in de *Harivaṃśa*.

De *Bhāgavata-Purāṇa* is een Purāṇa met een relatief grote coherentie, in vergelijking met andere Purāṇa's. Vele wetenschappers hebben getracht de tekst te dateren. Er is echter geen consensus, en dateringen gaan van de derde tot de veertiende eeuw. Waar wel consensus over heerst, is over de locatie waar deze Purāṇa werd samengesteld, met name in Zuid-India, in een Tamil sprekend gebied.

Brahmāṇḍa-Purāṇa en Vāyu-Purāṇa

Literatuur :

Uitgave

Mitra, R. *Vāyu-Purāṇa*. Calcutta, 1880-88

Shastri, J. *Brahmāṇḍa-Purāṇa*. Delhi, 1973

Vertaling

Tagare, G. *Brahmāṇḍa-Purāṇa* (AITM 22-26). Delhi, 1983-84

Wetenschappers zijn het erover eens dat de *Brahmāṇḍa-* en *Vāyu-Purāṇa* oorspronkelijk één en hetzelfde werk waren, omdat de kern van beiden woordelijk identiek is. Hun inhoud is zeer gelijkend.

De *Brahmāṇḍa-Purāṇa*, zoals we hem nu kennen, bestaat uit 156 *adhyāya*'s, verdeeld over vier *pāda*'s en drie *bhāga*'s. De *Vāyu-Purāṇa* bestaat uit 112 *adhyāya*'s, verdeel over vier *pāda*'s

Deze oudste kern zou van de vierde eeuw VOT dateren. Zoals we de tekst nu kennen, zou het geheel van de *Brahmāṇḍa-Purāṇa* tot de tiende eeuw behoren. De *Vāyu-Purāṇa* wordt beschouwd als de oudste *Purāṇa*, en zou dateren van tussen de 350 VOT en 500 NOT.

2.3.2. Jaina Purāṇa's

Als tegengewicht voor de gigantische populariteit van de Purāṇa's, ontwikkelden de Jaina's hun eigen *Purāṇa*'s. In Jaina contexts verwijst het woord *Purāṇa* naar de biografieën van één of meerdere van de 63 *śalākā-puruṣa*'s of *mahā-puruṣa*'s, "grote mannen". Deze lijst omvatten de 24 *tīrthaṅkara*'s, 12 *cakravartin*'s (wereldheersers), en negen sets van telkens een Baladeva, Vāsudeva en Prativāsudeva. De achtste Baladeva, Vāsudeva en Prativāsudeva zijn resp. Rāma, zijn broer Lakṣmaṇa en hun vijand Rāvaṇa. De negende Baladeva, Vāsudeva en Prativāsudeva zijn resp. Balarāma, de halfbroer van Kṛṣṇa, Kṛṣṇa zelf, en hun vijand Jarāsandha. Op die manier integreerden de Jaina's het materiaal van de beide epen in hun eigen traditie.

De eerste Jaina *Purāṇa*'s (die soms ook *Carita*'s werden genoemd) behandelden het

verhaal van het RY, en heetten *Padma-carita* of *Padma-Purāṇa*, waarbij de hoofdfiguur Rāma Padma wordt genoemd, om verwarring met de negende Baladeva, (Bala)rāma, uit te sluiten. Voorbeelden zijn Vimalasūri's *Paūmacariya* (in Prakrit, ca. 5e eeuw), en Raviṣeṇa's *Padmapurāṇa* (7e eeuw).

Het populairst onder de Jaina Purāṇische literatuur zijn werken die het verhaal van Kṛṣṇa beschrijven. Deze worden, parallel met de *khila* van het MBh, vaak *Harivaṃśa-purāṇa* genoemd, zoals die van Jinasena Punnāṭa (7e eeuw). Het onderwerp van een Jaina *Harivaṃśa-Purāṇa* is echter nooit beperkt tot het leven van Kṛṣṇa, maar omvat tevens de biografie van de 22ste Tīrthaṃkara Nemi, die volgens de Jaina's het neefje was van Kṛṣṇa, het Mahābhārata, en een versie van de Bṛhatkathā-cyclus. Vandaar dat Jaina *Harivaṃśa-Purāṇa*'s soms als alternatieve titel *Neminātha-carita* of *Pāṇḍava-purāṇa* hebben.

Daarnaast zijn er werken die de biografieën van alle 63 helden vertellen, zoals de *Triṣaṣṭi-Mahāpuruṣa-Guṇālaṅkāra* of kortweg *Mahāpurāṇa* van Puṣpadanta (11e eeuw, in Apabhraṃśa), de *Mahāpurāṇa* van Jinasena en Guṇabhadra (9e-10e eeuw), of de *Triṣaṣṭiśalākāpuruṣacaritra* van Hemacandra (12e eeuw).

Het belangrijkste verschil met de "orthodoxe" Purāṇa's, is dat de Jaina Purāṇa's door één auteur werden gecomposeerd. De Jaina's hebben getracht om de Purāṇische setting zoveel mogelijk te imiteren. Zij kaderen het verhaal telkens in de bijeenkomst van koning Śreṇika op de prediking van de laatste Jina, Mahāvīra. Śreṇika bevraagt de eerste discipel van Mahāvīra over bepaalde dingen uit zijn leven. De discipel antwoordt hierop volgens de Jaina leer, zoals dat volgens de traditie vroeger reeds was verteld door de eerste Jina Rṣabha.

Bovendien bevatten de Jaina Purāṇa's de elementen die overeenstemmen met de *purāṇa-pañca-lakṣaṇa*, zij het volgens hun ideologie. De disciple van Mahāvīra vangt elke Purāṇa immers aan met een beschrijving van de cosmos, die voor hun ongeschapen en oneindig is, en de op- en neerwaartse bewegingen van tijd (*// sarga* en *pratisarga*), tijdens de laatste neerwaartse beweging worden op een bepaald ogenblik mannen geboren, Kulakara's, die de mensen begeleiden en de maatschappij indelen (*// manvantara*). De zoon van de laatste Kulakara is de eerste Jina, Rṣabha, eveneens de stichter van de Zonnedynastie (*// vaṃśānucarita*).

Ook zijn sommige, in het bijzonder het deel van de *Mahāpurāṇa* dat geschreven werd door Jinasena (de *Ādipurāṇa*), uitermate encyclopedisch van aard.